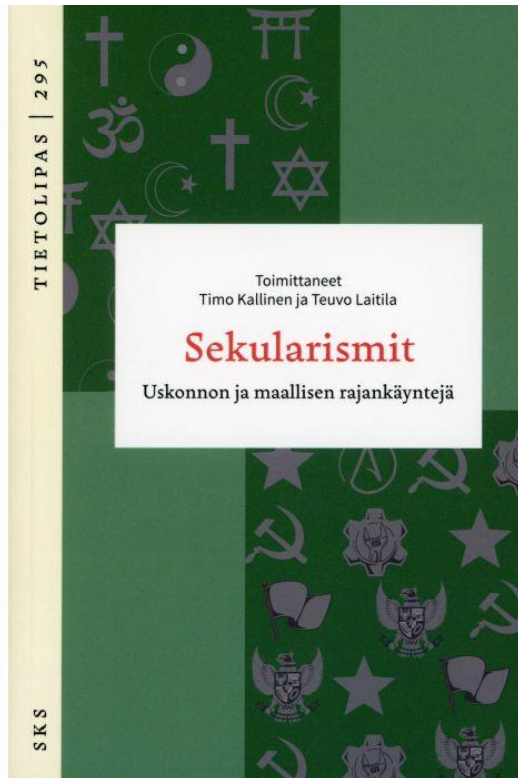

Johdonmukainen perusteos sekularismista

Titus Hjelm

Timo Kallinen & Teuvo Laitila (toim.) 2025. *Sekularismit. Uskonnon ja maallisen rajankäyntejä*. Helsinki: SKS, 365 s.

En totisesti tiennyt mihin ryhdyin, kun muutama vuosi sitten lupauduin arvioimaan *Oxford Handbook of Secularism* -teoksen. Posti toi 800-sivuisen järkäleen, jonka 43:n luvun arvioiminen ei ollut helppoa. Yhtäältä teoksen kirjoittajilla ei vaikuttanut olevan kovinkaan jäsentynyttä käsitystä siitä, mitä "sekularismi" ylipäätään tarkoittaa ja termiä käytettiin kirjassa surutta sekaisin esimerkiksi "sekularisaation" kanssa. Toisaalta tyyllisesti mukana oli sekä akateemista analyysiä että sekularistisia taistelupuheenvuoroja, näennäisesti sulassa sovussa. Perusteokseksi käsikirjassa oli paljon huojuntaa.

Timo Kallisen ja Teuvo Laitilan toimittama *Sekularismit* onnistuu ”isosiskoaan” paremmin. Suomalaisittain tärkeä kirja – tähän asti systemaattinen suomenkielinen sekularismi-tutkimus on Juha Sepon klassikkoteoksia lukuun ottamatta rajoittunut lähinnä opinnäytetöihin ja joihinkin satunnaisiin artikkeleihin – on mainio perusteos, jonka neljä osaa pureutuvat itse käsitteen määrittelyyn, erilaisiin valtion ja uskonnon suhteen järjestämisen malleihin ympäri maailmaa, kotimaisiin tapaustutkimuksiin ja kolonialismin sekularistisen perinnön kartoittamiseen. Kuten kirjan nimikin kertoo, oikeastaan pitäisi puhua sekularismeista monikossa: Uskonnon ja maallisen rajanveto tapahtuu aina tietyssä yhteiskunnallisessa kontekstissa ja sekularismit saavat muotonsa historian prosesseissa.

Mitä tulee aiempaa tutkimusta vaivanneeseen sekularismi-käsitteen epäjohdonmukaiseen käyttöön, *Sekularismit* välttää yleisimmät sudenkuopat. Johdannosta seuraava Marcus Mobergin ja Karoliina Dahlin luku käsittelee sekularismin ja erityisesti sekularisaation käsitteen oleellista eroa. Kirjoittajan huomauttavat aivan oikein, että sekularisaatio on historiallinen prosessi, jonka seurauksena uskonto eriytyy muista yhteiskunnallisista instituutioista (esim. politiikka, koulutus) ja yksilöistä tulee uskonnollisesti välinpitämättömiä. Sekularismi taas on ideologia (”poliittis-ideologinen viitekehys”, s. 60), joka aktiivisesti ajaa esimerkiksi uskonnon ja valtion erottamista. Nämä eivät ole synonyymeja: sekularismi ei välttämättä edistä sekularisaatiota (vrt. Puola sosialismin aikaan), eikä sekularisaatiosta automaattisesti seuraa uskonnon ja valtion ero (vrt. Suomi). Tosin jo seuraavassa, raamatuntutkija Lauri Thurénin luvussa molempia käsitteitä käytetään yhteiskuntatieteilijälle vierain tavoin, mutta kokonaisuudessaan kirja puhuu sekularismista kiitettävän johdonmukaisesti.

Toisin kuin Oxfordin kirjanjärkeleessä, tässä kirjassa myös pysytään asiallisen akateemisen tekstin tasolla. Kriittinen ote sekularismiin näkyy erityisesti – ja ymmärrettävästi – kolonialismia käsittelevässä osiossa. Madagaskaria, Länsi-Afrikkaa ja Brasiliia käsittelevät luvut osoittavat hienosti, kuinka eurooppalainen sekularismi on tehnyt vähintään symbolista, joskus fyysistä väkivaltaa konteksteissa, joissa uskonnon ja maallisen erottaminen on vieras ajatus, käytännöistä puhumattakaan. Toisaalta Indonesiaa ja Turkkiä käsittelevissä luvuissa avataan myös prosesseja, joissa sekularismista tulee omansa näköinen *pancasila*-ideologian ja turkkilaisen *laiklik*-käsitteen tavoin. Aivan johdantoluvun alussa viitataan keskusteluun siitä ”missä määrin teorit maallistumiskehityksestä heijastelevat todellisia historiallisia kehityskulkuja ja missä määrin sekularismin nimeen vannovien tutkijoiden käsityksiä siitä, mihin suuntaan historian pitäisi edetä” (s.10). Muuten kirja ei ota suoraan kantaa sekularismiin eettisenä kysymyksenä, eikä johdannon väsähtäneeseen argumenttiin onneksi juurikaan palata.

Kokonaisuus on myös lukukokemuksena eheä. En odottanut lukevani yli 350-sivuista kirjaa parissa päivässä, mutta toisin kuin moni toimitettu teos, *Sekularismit* on ”juoneltaan” toimiva. Luvut etenevät loogisessa järjestyksessä ja täydentävät toisiaan. Jokaisen osion alussa oleva toimittajien muutaman sivun alustus kehystää osioiden tekstit hyvin osaksi kokonaisuutta. Ainoa poikkeus on Teuvo Laitilan pitkä luku bolshevikkifeministi Alexandra Kollontaista. Tekstin relevanssi sekularismikeskustelulle löytyy lähinnä rivien välistä. Enemmän kuitenkin harmittaa se, että Suomen kontekstissa poikkeuksellisen perusteellinen ja asiallinen analyysi yhdestä sosialistisen naisasialiikkeen johtotähdistä hautautuu kirjaan, josta sosialismin ja feminismin historian tutkijat eivät sitä välttämättä löydä. Toivotaan, että sähköisen (ja avoimen) julkaisun aikakaudella huoleni osoittautuu turhaksi.

Sekulaari, sekularisaatio ja sekularismi ovat nykypäivän uskonntutkimuksen ydinaluetta. Paras sekularisaatioparadigman suomenkielinen tiivistys löytyy edelleen Heikki Pesosen väitöskirjasta *Vihertyvä kirkko* (2004). Sekularismista – tai paremminkin sekularismeista – ei vastaavaa oikeastaan ole ollut. *Sekularismit* täyttää siis selkeän aukon suomenkielisessä tutkimuskirjallisuudessa ja on täten tervetullut lisä tutkijoiden käsikirjaksi ja kurssikirjaksi opiskelijoille.

Titus Hjelm on uskontotieteen professori Helsingin yliopistossa.